

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦУКРОБУРЯКІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

**Л.О. СВЯТЧЕНКО, кандидат юридичних наук,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

У статті досліджено генезис правового регулювання цукробуряківництва в Україні, розвиток законодавства у цій сфері. Проаналізовано стан наукового опрацювання питань правового регулювання цукробуряківництва та виділено проблемні питання, які потребують розгляду.

Цукробуряківництво, правове регулювання, правове забезпечення, законодавство.

Правове регулювання цукробуряківництва має певні історичні корені й характеризується притаманним йому розвитком. На жаль, комплексних досліджень у зазначеній сфері не здійснювалось, тому **метою** цієї статті є дослідження стану наукового опрацювання питань правового регулювання цукробуряківництва та виділення проблемних питань, які потребують розгляду.

Починаючи з характеристики виникнення правового регулювання цукробуряківництва, зазначимо, що першими урядовими документами про організацію цукрового виробництва в Росії були Укази Петра I від 14 березня 1718 р. та 20 квітня 1721 р. «О запрещении ввоза сахара в Россию». Далі була видана низка правових актів, якими визначалися питання оподаткування цукровиробництва, улаштування цукрових заводів та обліку їх продукції. Однак видані нормативні акти окремо не досліджувались і в юридичних джерелах не розглядалися, проте були охарактеризовані представниками історичної науки.

На відміну від цього нормативні акти в галузі сільського господарства, що були прийняті у перші роки після встановлення радянської влади, а також правове регулювання окремих аспектів цукробуряківництва (в основному в сфері контрактації цукрових буряків) у подальші роки існування СРСР були предметом наукового аналізу таких учених, як В.М. Корнієнко [1, с. 15], О.М. Батигіна [2, с. 48–50] та ін., а окремі економічні питання становлення української цукрової промисловості в роки нової економічної політики вивчалися Г.Б. Марцінишин в дисертаційному дослідженні на тему «Українська цукрова промисловість в роки нової економічної політики». Окремо слід зазначити, що В.М. Корнієнко було досліджено не лише історичні аспекти розвитку правового регулювання закупівель сільськогосподарської продукції (у тому числі й цукрового буряку) державою, а й була проведена

на дисертаційному рівні характеристика різноманітних правових аспектів застосування договору контрактації цукрового буряку [1].

Незважаючи на це, питання подальшого розвитку законодавства СРСР у галузі цукробуряківництва в юридичній літературі окремо, на жаль, не вивчалися. Такий стан речей є характерним і для розвитку законодавства незалежної України, коли його аналізом щодо цукробуряківництва займалися лише окремі науковці. Так, варто зазначити, що у колективній монографії «Організаційно-правові проблеми розвитку аграрного і земельного ринків в Україні» у співавторстві Ю.С. Шемшученко, В.І. Семчика, Т.П. Проценко, О.А. Поліводського та П.Ф. Кулиничя висвітлено лише стан розвитку законодавства України щодо створення та функціонування ринку цукрового буряку та цукру.

У питанні розуміння поняття та сутності цукробуряківництва нами встановлена повна відсутність досліджень у юридичній літературі з цього приводу. Економічні ж аспекти вирощування цукрових буряків, їх переробки на цукор, рентабельності цукробуряківництва, інвестиційні перспективи галузі характеризували М. Барабаш у статті «Проблеми бурякового поля України», М. Роїк, М. Шаповал, В. Пиркін та В. Борисюк у статті «Буряківництво на грані обвалу», П. Коротич у статті «Інвестиційні перспективи українського АПК» та ін. Якщо ж торкнутися інших спеціальних досліджень питань організації та діяльності цукробуряківництва, то слід зауважити, що Т.В. Багрій розглянула економічні аспекти розвитку цукробуряківництва в Україні в своєму дисертаційному дослідженні на тему «Розвиток інтегрованого цукробурякового виробництва в Україні», а І.О. Гуца охарактеризувала державне регулювання цукробурякового виробництва у дисертаційному дослідженні на тему «Державне регулювання цукробурякового виробництва».

Що стосується принципів цукробуряківництва, то в окремих джерелах наводиться як загальне визначення понять «принципи» [3, с. 382], «принципи права» [4, с. 96], так і характеризуються спеціальні правові принципи. Так, наприклад, принципи аграрного права характеризують М.І. Козир, О.О. Погрібний та В.П. Жушман, принципи соціального розвитку села розкриває у монографії «Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні» А.М. Статівка, принципи правового регулювання аграрних майнових відносин характеризує В. М. Єрмоленко у монографії «Теоретичні проблеми аграрних майнових правовідносин», а принципи насінництва – В.П. Станіславський в монографії «Правове регулювання насінницької діяльності в Україні». У деяких працях розкривається сутність названих спеціальних принципів, наприклад, принципу раціонального використання й охорони сільськогосподарських угідь (науково-навчальний посібник «Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України» за редакцією Н.І. Титової, стаття А.М. Статівки «До питання про раціональне використання сільськогосподарських угідь у процесі аграрного виробництва»), державного регулювання діяльності суб'єктів аграрного

господарювання (підручник Аграрне право за редакцією В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана) тощо.

У сфері правового регулювання цукробуряківництва треба зазначити, що поняття «правове регулювання» визначається як теоретиками права (підручник Теория государства и права В.Н. Хропанюк), так і трактується в окремих аграрно-правових дослідженнях, наприклад, в монографії А.М. Статівки «Організаційно-правові питання соціального розвитку села в Україні». Це поняття, вважаємо, можна буде запозичити для характеристики правового регулювання цукробуряківництва, оскільки остання категорія в юридичній літературі окремо не розглядалася.

Щодо державно-правового впливу на цукробуряківництво, то деякі його аспекти (зокрема, ліцензування торгівлі цукром) знайшли висвітлення лише в навчальному й науково-практичному посібнику «Порадник керівникові сільськогосподарського підприємства» за редакцією А.П. Гетьмана та В.З. Янчука, а окремі питання квотування виробництва цукру в країнах ЄС охарактеризовані у монографії В.І. Назаренко «Аграрная политика Европейского Союза». Окрім цього, певні аспекти системи квотування державою виробництва цукру в Україні були предметом наукового аналізу в вищезазначеному дисертаційному дослідженні І.О. Гуці, сутність ціноутворення на сільськогосподарську продукцію та його правового регулювання розглядав І.П. Сафонов в дисертації на тему «Правова регламентація державної підтримки аграрних товаровиробників», а з приводу доцільності введення мінімальної ціни на цукор висловив свою думку Ю. Михайлов у своїй статті «Цукрові пристрасті».

На відміну від викладеного, більш поширеними є дослідження правових аспектів договірних відносин у галузі цукробуряківництва. Так, загальні положення щодо договірних відносин усіх суб'єктів господарювання досліджували свого часу багато вчених, зокрема, М.І. Брагінський та В.В. Вітрянський. Докладне теоретичне дослідження сутності аграрно-правових договорів та аграрно-правових зобов'язань було здійснене А.М. Статівкою у таких працях як «Договори в агропромисловому комплексі України в умовах ринку» та «Новые виды договорных отношений с участием аграрных товаропроизводителей».

Зауважимо, що в процесі аналізу наукової літератури нами встановлена доволі значна кількість праць, у яких визначається система договорів, що використовуються при реалізації сільськогосподарської продукції. За редакцією В.І. Семчика з цього питання було видано декілька праць: «Проблеми права власності та господарювання у сільському господарстві», «Організаційно-правові питання аграрної реформи в Україні», монографія «Організаційно-правові засади розвитку аграрного і земельного ринків в Україні». Також окремо слід виділити дисертаційне дослідження О.А. Поліводського на тему «Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції». Також в аграрно-правовій літературі характеризувалися окремі договірні форми

реалізації сільськогосподарської продукції [5–7; 8, с. 172], договори, що використовуються в насінницькій діяльності [9, с. 87–148], у сфері матеріально-технічного забезпечення товаровиробників продукції сільського господарства [10, с. 94–159] тощо.

Стосовно характеристики конкретних договірних форм, що можуть використовуватися в цукробуряківництві, то найбільш поширеними є дослідження правової природи договору контрактації сільськогосподарської продукції. Так, свого часу в юридичній літературі (з колгоспного, сільськогосподарського, аграрного права) були доволі широко висвітлені поняття, особливості, суб'єктний склад та характерні риси договорів контрактації сільськогосподарської продукції [11, с. 36–43; 12; 13, с. 45–48; 14, с. 274–283; 15, с. 188–204; 16, с. 188–202; 17, с. 25–55], інші їх особливості [18, с. 434; 19, с. 5–6; 20, с. 152–154; 21, с. 45; 22, с. 149–150; 23, с. 10–11; 24, с. 87–89]. Окремо варто відзначити ґрунтовні дослідження сутності договору контрактації сільськогосподарської продукції, що були здійснені свого часу Ц.В. Бичковою [25, с. 59–62; 26, с. 48–51; 27; 28] та В.М. Корнієнко [1, с. 21].

Юридичні характеристики договору купівлі-продажу, який також може застосовуватися у цукробуряківництві, наводилися, наприклад, О.В. Дзерою в навчальному посібнику «Зобов'язальне право: Теорія і практика». Крім того, застосування договору комісії у сфері сільськогосподарської діяльності на дисертаційному рівні досліджувалося О.П. Радчуком, яким було проаналізовано договори комісійної торгівлі сільськогосподарською продукцією [7].

Однак треба зазначити, що всі згадані праці стосувалися характеристики договірних відносин переважно в інших, аніж цукробуряківництво, сферах аграрно-виробничої діяльності. Щодо договірних форм організації відносин у цукробуряківництві, то тут трапляються в юридичній літературі лише окремі положення щодо елементів договорів контрактації цукрового буряку (стосовно визначення обов'язків замовника цукрового буряку та встановлення графіків поставки останнього), з приводу системи розрахунків буряковиробників і цукрових заводів в інших країнах та форм стимулювання сільськогосподарських підприємств за належне виконання зобов'язань за такими договорами. Інші ж аспекти договірних взаємин у галузі цукробуряківництва свого висвітлення в наукових джерелах, на жаль, не знайшли.

Проведений аналіз творчих напрацювань представників юридичної науки щодо цукробуряківництва дає змогу констатувати: значна кількість правових проблем цієї сфери сільськогосподарської діяльності поки що не розв'язана. Передусім фактично немає досліджень генезису правового регулювання цукробуряківництва, розвитку законодавства у цій сфері. При цьому така характеристика, на жаль, не проведена не лише щодо законодавства, яке існувало раніше, а й щодо розвитку законодавства незалежної України. До сьогодні не наведено юридичних характеристик цукробуряківництва, не визначено його поняття, не охарактеризовані його риси (властивості) та принципи здійснення.

Недостатньо дослідженими є також і окремі аспекти правового регулювання цукробуряківництва. Зокрема, відсутні цілісні дослідження усіх сторін державно-правового регулювання цукробуряківництва (щодо його сутності, порядку квотування та ліцензування окремих видів діяльності в цукробуряківництві, компетенції органів державного регулювання цукробуряківництва тощо). У царині договірних форм, що застосовуються в цукробуряківництві, не наведено характеристики суб'єктів договірних відносин у цукробуряківництві, особливостей об'єктів таких аграрно-правових договорів та специфіки правового впливу на визначення змісту договірних зобов'язань у галузі вирощування цукрового буряку, постачання його цукровим заводам, переробки на цукор та реалізації останнього. Усе це вказує на актуальність і необхідність детального дослідження правового регулювання різних аспектів цукробуряківництва в Україні.

Список літератури:

1. Корниенко В.Н. Правовое регулирование контрактации сахарной свеклы : дис. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.06 / Валентина Николаевна Корниенко. – Х., 1991. – 137 с.
2. Батигіна О. Розвиток законодавства щодо оптової реалізації аграрної продукції : історико-правовий аналіз / О. Батигіна // Право України. – 2004. – № 12. – С. 48–50.
3. Философский словарь / [Адо А.В. и др. ; под ред И.Т. Фролова]. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 588, [2] с.
4. Теорія держави і права : навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков ; за ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком, 1995. – 189 с.
5. Лушпаева Л. В. Гражданско-правовые договоры на реализацию сельскохозяйственной продукции в условиях перехода к рынку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Л.В. Лушпаева. – Х., 1994. – 22 с.
6. Васильченко О.М. Правові аспекти розпорядження продукцією колективними сільськогосподарськими підприємствами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / О. М. Васильченко. – Х., 1995. – 16 с.
7. Радчук О.П. Правове регулювання комісійної торгівлі сільськогосподарською продукцією : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / О.П. Радчук. – Х., 1993. – 19 с.
8. Семчик В.И. Имущественные правоотношения в сельском хозяйстве / В.И. Семчик. – К. : Наук. думка, 1984. – 232 с.
9. Станіславський В.П. Правове регулювання насінницької діяльності в Україні : моногр. / Станіславський Валерій Петрович. – Х. : Право, 2006. – 158 с.
10. Корнієнко Г.С. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників: правове регулювання : моногр. / Ганна Сергіївна Корнієнко. – Х. : СПД ФЛ Мальцев О. В., 2007. – 136 с.
11. Шемшученко Ю.С. Продовольча програма СРСР та її правове забезпечення / Юрій Сергійович Шемшученко, Віталій Іванович Семчик // Комуніст України. – 1983. – № 11. – С. 36–43.

12. Довідник голови колгоспу / Л.О. Артикульний, В.М. Москаленко, Ю.В. Жидовецький [та ін.] ; за ред. І.І. Ємця. – К. : Урожай, 1987. – 424 с.
13. Остапенко В. Договір контрактації сільськогосподарської продукції потребує доповнення і уточнення / В. Остапенко, С. Липовравський // Радянське право. – 1967. – № 11. – С. 45–48.
14. Юридический справочник работника сельского хозяйства / под ред. В.З. Янчука. – М. : Юрид. лит., 1972. – 565 с.
15. Юридический справочник работника сельского хозяйства / под ред. В.З. Янчука. – М. : Юрид. лит., 1986. – 400 с.
16. Закон колхозной жизни (Примерный устав колхоза) / под ред. В.М. Демьяненко. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1974. – 213 с.
17. Баховкина Л.Н. Регулирование государственных закупок сельскохозяйственных продуктов у колхозов и совхозов (правовые проблемы) : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.06 «Колхозное, земельное, водное, лесное и горное право; правовая охрана природы» / Л.Н. Баховкина. – М., 1976. – 34 с.
- 18. Батурин В.М. Договор контрактации зерновых и масленичных культур / В.М. Батурин. – М. : Агропромиздат, 1988. – 54 с.**
- 19. Ойгензихт В.А. Договор контрактации в агропромышленном комплексе / В.А. Ойгензихт // Актуальные проблемы агропромышленных комплексов : Всесоюз. науч.-теорет. конф. : материалы конф. – Алма-Ата : Наука, 1985. – С. 152–154.**
- 20. Правовое регулирование развития АПК Украины / Ц.В. Бычкова, П.Ф. Кулинич, В.Н. Петрина и др. ; АН Украины. Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого. – К. : Наук. думка, 1993. – 148 с.**
- 21. Правові основи майнових і земельних відносин : навч. посіб. / за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Магістр-XXI сторіччя, 2006. – 384 с.**
- 22. Тиллаева Т. Основные условия договора контрактации и проблемы ответственности за их нарушение : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право / Т. Тиллаева. – Ташкент, 1990. – 20 с.**
- 23. Уркевич В.Ю. Роль Господарського кодексу України в регулюванні аграрних відносин / В.Ю. Уркевич // Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора : сб. науч. тр. / [редкол. : В.К. Мамутов (отв. ред.) и др.] ; НАН Украины ; Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 584 с.**
24. Бичкова Ц.В. Про сферу застосування договору контрактації сільськогосподарської продукції / Цецилія Володимирівна Бичкова // Радянське право. – 1966. – № 5. – С. 59–62.
25. Бичкова Ц.В. Суб'єкти договору контрактації сільськогосподарської продукції / Цецилія Володимирівна Бичкова // Радянське право. – 1967. – № 11. – С. 48–51.
26. Бичкова Ц.В. Договірні відносини з державних закупівель продукції у сільськогосподарських підприємств / Цецилія Володимирівна Бичкова. – К. : Наук. думка, 1969. – 212 с.
27. Бичкова Ц.В. Правове регулювання взаємовідносин колгоспів із заготівельними організаціями / Цецилія Володимирівна Бичкова // Радянське право. – 1988. – № 5. – С. 20–24.

28.Дзера О.В. Зобов'язальне право: Теорія і практика : навч. посіб. / О.В. Дзера. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 910 с.

В статье исследовано генезис правового регулирования свеклосахароводства в Украине, развитие законодательства в этой сфере. Выделены проблемные вопросы, которые нуждаются в рассмотрении.

Свеклосахароводство, правовое регулирование, правовое обеспечение, законодательство.

Genesis of the legal adjusting of beet sugar production in Ukraine and development of legislation in this sphere is probed in the article. Problem questions which need consideration are selected.

Beet sugar production, legal adjusting, legal providing, legislation.